uvodnik
Foreword

Aktualnost i nasljeđe jednoga mišljenja

Uz 50. obljetnicu smrti Martina Heideggera (1976.–2026.)

*Saša Horvat**

Pola stoljeća odmaka od snažne, vrtložne misli. Čini se kako je to sigurna udaljenost, s koje je moguće imati objektivan i zaokružen pogled, jasan pregled, te sud i s njim povezanu svojevrsnu presudu o nečijem mišljenju i djelovanju.

Osluhnemo li prethodni stav, uočavamo između ostaloga sljedeće elemente: samorazumljivu želju nešto zadobiti, nečim ovladati, silom ako treba, dakle, nešto znati. Uz istaknuto, povezan je i suvremeni diktat objektivnosti, premda nije uvijek jasno o kakvoj je objektivnosti riječ te nasuprot kakvoj se to subjektivnosti ono postavlja. U konačnici, taj stav valja biti i presuda. Dakle, nekomu se sudi, netko je nešto mislio i učinio te treba mu odrezati presudu, jednom za svagda, kako bismo znali kako stvari jesu i kako bi poredak jasnoće bio uspostavljen.

Volja za moć. Nasilno ovladavanje. Sveukupnost pred očima i rukama. Definirana misao. Nešto što zovemo objektivnost nasuprot nečemu što zovemo subjektivnost. Znanost nasuprot mišljenju. I u konačnici, presuda i mir duha.

Momenti su to ljudskoga mišljenja, a to znači i autora ovoga uvodnika, koje uočavamo zahvaljujući upravo onomu komu želimo suditi — njemačkomu filozofu Martinu Heideggeru (1889.–1976.). Nastojimo obuhvatiti Heideggerovo mišljenje, na sigurnoj razdaljini stoljetnoga polukoraka, dok momente vlastitoga stava otkrivamo uz pomoć njegova misaonoga nasljeđa. Heidegger je kroz šumske putove brdovitih predjela krčio stazu mišljenja prema čistini istine, tako da oni koji dolaze poslije njega mogu kopati i tražiti na širini otvorenoga polja. Zahvaljujući svemu onomu što je Heidegger učinio u svojim pisanim djelima, svi oni koji dolaze poslije njega mogu obrađivati bogato i slojevito tlo crnice filozofskoga nasljeđa Martina Heideggera i dosljedno s pravom očekivati ukusne i zrele plodove svojega znanstvenoga istraživanja.

Pri tom dobro je imati na umu da nije lako doći ni do autentične Heideggerove misaone ostavštine, koja je zatrpana slojevima zemlje, od kojih su neki nastali još za njegova života. Imajući sve to na umu, ovim uvodnikom nastoji se tek usmjeriti pozornost na činjenicu da je Heideggerova misaona baština itekako

* Izv. prof. dr. sc. Saša Horvat, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci. Adresa: Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka, Hrvatska. ORCID iD: https://orcid.org/0000–0003–1968–8688. E–adresa: *sasa.horvat@uniri.hr*

aktualna jer je broj i utjecaj onih koji ju smatraju zdravom, bogatom i plodnom daleko zamjetljiviji od onih koji smatraju da je to misaona baština koju treba ostaviti zakopanom zbog njezina moralnoga pokleknuća pred nacizmom.

Na razini međunarodnih i domaćih znanstvenih baza podataka, kao što je primjerice *Hrvatski portal znanstvenih i stručnih časopisa*, moguće je ustvrditi kako filozofi i dalje rado odabiru njemačkog filozofa kao temu svojih uradaka. Razna društva posvećena Heideggeru redovito održavaju konferencije, radionice i susrete, kao što je The European Centre for Heidegger Studies pod vodstvom Alfreda Denkera. I Muzej Martina Heideggera u Meßkirchu postalo je često odredište ljubitelja njegove misli.

Časopisi posvećeni Heideggerovoj misli i dalje redovito izlaze, kao što su: *Heidegger Studies* (koji objavljuje radove na njemačkom, engleskom i francuskom); *Gatherings* (znanstveni časopis udruženja The Heidegger Circle s područja Sjeverne Amerike, koje za cilj ima razvoj, promociju i čuvanje Heideggerove misli, organiziranje konferencija i predstavljanja knjiga); *Studia Heideggeriana* (godišnjak koji pokriva iberoameričko područje). Znanstveni radovi na temu Heideggera objavljuju se i u brojnim drugim časopisima, a pregledom portala *Hrčak* — centralnoga portala za hrvatske znanstvene i stručne časopise — otkrivamo redovitu zaokupljenost Heideggerovim mišljenjem. Što se knjiga tiče, letimičan pregled otkriva iznimno veliku, gotovo nepreglednu količinu nadahnuća koje Heideggerovo mišljenje izravno pruža autorima koji pišu na brojnim svjetskim jezicima. Od samo ove godine, do trenutka pisanja Uvodnika, možemo izdvojiti novi vodič kroz *Bitak i vrijeme* (Wendland i Keiling, 2025), drugo izdanje Poltova (2025a) *Heidegger: An Introduction*, kao i serijal knjiga u sklopu Cambridge Elements *The Philosophy of Martin Heidegger*, koja se lijepo popunjava naslovima raznih tema, od prisutnosti (Polt, 2025b) do tehnologije i umjetne inteligencije (Thomson, 2025), pa do zbornika radova susreta *Martin Heidegger Gesellschaft* u Meßkirchu 2023. godine (Neugebauer i Michalski, 2025). Na hrvatskom se jeziku i dalje redovito objavljuju knjige vezane uz Heideggera (npr. Gretić, 2024).

Sama pak Heideggerova ostavština (*Gesamtausgabe*) još nije dovršena. Kako se navodi na stranicama izdavača Vittorio Klostermann, planiranih 102 sveska prošireno je s nova tri nakon što su Klaus Held, Michael Ruppert i Peter Trawny, zajedno s Heideggerovim unukom Arnulfom Heideggerom, koji skrbi o Heideggerovoj ostavštini, ustanovili kako postoji još neobjavljenih političkih spisa, a koji zaslužuju ugledati svjetlo dana. Prvi svezak naslova *Raum und Zeit: Stimmung und Grundstimmung: Über Marx* (2025.) napisan je između 1930. i 1940. godine. Drugi svezak naslova *Gespräche: "Eigentum": Der Weg zur Sprache: Vier Hefte* (2025.) predstavlja razgovore i prethodno neobjavljene rukopise o projektu *Četiri bilježnice* od 1937. do oko 1950. godine. Najavljeno je kako će treći svezak biti otisnut u proljeće 2026. te svijetu otkriti njegov posljednji veći rukopis iz 1970–ih *Vermächtnis der Seinsfrage*.

Kroz zadnji blok objavljivanja, javnost je dobila na uvid Heideggerove privatne bilješke i misli koje je zapisivao u sada već glasovite *Crne bilježnice*. Kada je započet postupni proces objave prije 10–ak godina, one su uzrokovale velik potres

na području filozofije jer su se u njima našli sporni izrazi vezani uz antižidovstvo, te ukazali na određene veze Heideggerove privatne misli i nacističke ideologije. To je izazvalo veliko zanimanje javnosti, pa su organizirane brojne javne tribine, predavanja, sučeljavanja, pa čak i u javnim medijima u hrvatskom prostoru. Filozofija se je tako preko Heideggera vratila na velika vrata u srce zanimanja šire javnosti. Mnogi tvrde kako su to konačni dokazi u prilog ideji da filozofiju treba očistiti od mistika i nacista Heideggera, te ga predati zaboravu vremena. Prevrednovati čitavu filozofiju jednoga tako plodnoga mislioca na temelju nekoliko antižidovskih izraza predstavlja sumnjiv filozofski napor.

Heideggerovi pristaše, s druge strane, branili su svojeg učitelja, od potpunoga relativiziranja jasne veze s nacizmom do poziva na umjereniji pristup i sagledavanje sveukupne situacije. Ubrzo su uslijedile i brojne manje–više znanstvene publikacije, od članaka do knjiga, pa je čak i Friedrich–Wilhelm von Herrmann (1934.–2022.), kojega je Heidegger imenovao kustosom za izdavanje njegovih djela, zajedno s Francescom Alfierijem smatrao potrebnim objaviti knjigu *Martin Heidegger: Die Wahrheit über die Schwarzen Hefte* (2017) te ponuditi obranu učiteljeva mišljenja. Urednik izdanja *Crnih bilježnica* i osoba koja je svakako ponajbolje upoznata s njima, Peter Trawny opreznije pristupa u kritici Heideggerove misli, iako se ne suspreže donositi dalekosežne zaključke o cjelokupnom Heideggerovu opusu na temelju antižidovskih izraza. U knjizi *Irrnisfuge: Heideggrs An–archie* (2014) pita se zašto Heidegger nije jednostavno spalio te bilježnice, nego ih još odredio za objavu. Trawny odgovor pronalazi u shvaćanju slobode djelovanja koja nije suspregnuta sudom trenutačne situacije, čime si Heidegger dopušta anarhičnu slobodu uz cijenu moguće epohalne zablude. Bez sumnje, često nesretni susreti filozofske misli i realnosti društvene zbilje, još od Platona naovamo, još će dugo pobuđivati interes. Toliko neka bude rečeno o tom na ovom mjestu.

Danas je Heideggerova misao nanovo promišljana u brojnim veoma aktualnim i gorućim temama. Između njih svih osobito se ističu teme kao što su: umjetna inteligencija i tehnologija, znanost i svjetonazor, i bijeg bogova.

Umjetna inteligencija i tehnologija. Heideggerova filozofija tehnologije nanovo se rasplamsala u pokušaju razumijevanja s čim se to čovječanstvo suočava kada je u pitanju nepregledan napredak tehnološke makinacije, sa svojim vrhuncem u umjetnoj inteligenciji. Time se nanovo susrećemo s njegovim pitanjem zašto se kod određivanja biti čovjeka uvijek susrećemo s tehnologijom. Susret s umjetnom inteligencijom nužno dovodi do pitanja što je to uopće inteligencija, a time i što je to uopće mišljenje, i to mišljenje dostojno čovjeka (Heidegger, 2008).

Znanost i svjetonazor. Heidegger je provokativno napisao kako "znanost ne misli" (Heidegger, 2008), a danas se čini kako je znanost preuzela dominaciju nad tumačenjem sveukupne zbilje i istine, drugim riječima, postala je svjetonazor. Ujedno, postalo je nejasno koliko filozofija može biti odjeljenja od znanosti, koliko još neovisnosti može sačuvati, ako se nastoji pokazati korisnom na visokim učilištima.

Bijeg bogova. Heideggerovo promišljanje o Posljednjem bogu, koji još odlučuje hoće li se vratiti (Horvat, 2017), upućuje na teškoće s kojima se teologija

susreće u suvremenom govoru o Bogu u vremenu obilježenom relativizmom i nihilizmom.

Navedene teme daju tek naslutiti aktualnost Heideggerova misaonoga nasljeđa. Na njezinu snagu i bogatstvo svraća pozornost također Hannah Arendt, jedna od najvećih političkih teoretičarki i filozofkinja dvadesetoga stoljeća. Kako bi dočarala Heideggerovu početnu snažnu i nezaustavljivu pojavu u domeni mišljenja, Hannah Arendt napisala je kako se njegovo ime proširilo Njemačkom poput glasine o skrivenom kralju. Razlog je bio taj što je mišljenje nanovo oživjelo — svi autori koji su bili nijemi za suvremeno uho sada su kroz Heideggera nanovo progovorili (Arendt, 1971). Nesumnjivo je kako brojni autori i danas otkrivaju skrivenog kralja te zajedno s njim su–oblikuju vlastitu filozofsku misao. Stoga, ako filozofsku misao procjenjujemo prema nečijemu utjecaju na samu disciplinu mišljenja, onda još nismo u mjestu iz kojega možemo suditi Martina Heideggera i njegovo misaono nasljeđe. Možda za novih pola stoljeća, a možda ni tada.

Literatura

Arendt, Hannah (1971). Martin Heidegger at Eighty. *New York Review of Books*, 17(6), 50–54.

Gretić, Goran (2024). *U traganju za zaboravljenim bitkom*. Zagreb: Durieux.

Heidegger, Martin (2008). *Što se zove mišljenje?* Zagreb: Breza.

Heidegger, Martin (2025a). *Raum und Zeit: Stimmung und Grundstimmung: Über Marx*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.

Heidegger, Martin (2025b). *Gespräche: "Eigentum": Der Weg zur Sprache: Vier Hefte*. Frankfurt: Vittorio Klostermann.

Herrmann, Friedrich–Wilhelm von; Alfieri, Francesco (2017). *Martin Heidegger: Die Wahrheit über die Schwarzen Hefte*. Berlin: Duncker & Humblot.

Horvat, Saša (2017). *Heideggerov posljednji Bog*. Bogoslovska smotra, 87(4), 745–766.

Neugebauer, Klaus; Michalski, Mark (2025). *Ex oriente lux: Heidegger im Lichte der Phänomenologie und der östlichen Weisheitslehren*. Baden–Baden: Karl Alber.

Polt, Richard (2025a). *Heidegger: An Introduction*. New York: Cornell University.

Polt, Richard (2025b). *Heidegger on Presence*. Cambridge: Cambridge University.

Thomson, Iain D. (2025). *Heidegger on Technology's Danger and Promise in the Age of AI*. Cambridge: Cambridge University.

Trawny, Peter (2014). *Irrnisfuge: Heideggrs An–archie*. Berlin: Matthes & Seitz.

Wendland, Aaron James; Keiling, Tobias (ur.) (2025). *Heidegger's Being and Time: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University.